

TEHNICI DE MANIPULARE. RELAȚIA ARHITECT-CLIENT CU IMPLICAȚII ÎN REGENERAREA PEISAJULUI ARHITECTURAL

Lector drd. arh. Ioan MILOȘ

“...., sensibilitatea oamenilor are ascunzișuri atât de adânci încât, dacă ne aventurăm prin ele cu intenția de a le examina exhaustiv, suntem în marea primejdie să nu mai ieșim de acolo prea curând.”
Jose Saramago, *Anul morții lui Ricardo Reis*

Abordarea temei manipulării poate părea un lucru firesc pentru un cetățean a cărui perioadă de formare cuprinde ultimii ani ai regimului comunist împreună cu primii ani de după acesta, vremuri atinse de manipulări pe cât de spectaculoase, pe atât de grosolane. Dar, pentru a contempla splendoarea acestui curcubeu al formulelor de manipulare nu este nevoie de analiza schimbării raporturilor de putere la nivel global. Experiența trecerii succesive prin cele două forme ale manipulării, cea paranoidă (specifică totalitarismului) și cea histrionică (specifică democrației), este un fapt mult mai banal sau mai puțin condiționat istoric decât am putea crede la prima vedere. Acel tip de melodramă, în care fata ajunsă în pragul maturității scapă din cleștele autorității părintești aruncându-se în brațele unei iubiri neîmpărtășite, ilustrează la fel de bine succesiunea de rece - cald - rece atât de utilă în călirea caracterului celor aflați la început de drum. Chiar și aceia pe care soarta îi va fi ferit de cutremure mai mari sau mai mici, pot experimenta succesiunea celor două forme ale manipulării atunci când, terminând ultimele pagini ale Vechiului Testament vor începe să citească primele pagini ale Noului Testament¹. Ceea ce poate părea mai puțin firesc pentru același cetățean (dar nu și pentru unul de formație mai recentă) este stabilirea unui raport relaxat între etică și manipulare².

Una din dificultățile păstrării unei atitudini neutre față de problematica manipulării este dată de asocierea pe care o facem, de obicei, cu înșelătoria sau cu escrocheria. “Manipularea” sugerează, de asemenea, cinismul persoanei care se folosește de o altă persoană ca de un instrument util în satisfacerea nevoilor sale de la un anumit moment. În încercarea de a găsi un sinonim mai puțin încărcat de conotații etice negative am putea apela la “influențare” dar diferența dintre cele două expresii nu este una de ordin etic. “Manipulare” este mai dur decât “influențare” doar pentru că implică manifestări concrete ale celui manipulat în direcția trasată de cel cu care interacționează, în timp ce o simplă acțiune de influențare se poate topi într-o multitudine de alți stimuli exteriori fără a produce efecte vizibile.

Manipularea, definită ca dirijare a voinței unei persoane spre atitudini sau acțiuni care, în lipsa acestei influențe, nu i-ar fi fost la îndemână, ridică de la bun început probleme de etică.

Prima dintre ele este scopul acestei acțiuni. Viclenia, vorbele cu dublu înțeles, nedeclararea intențiilor reale sau acțiunea indirectă specifică jocului de biliard se însoțesc, de regulă, cu manipularea, dar nu și cu bunele intenții. Acțiunea de influențare a celui alt poate fi conștientă sau inconștientă, ofensivă sau defensivă, cu scopuri bine

precizate sau neclare. Pentru a deschide calea judecării morale este necesar să aflăm cine manipulează, cine se lasă manipulat și căreia dintre cele două părți îi aparține vina, dacă are cineva vreo vină. Având în vedere faptul că orice tip de interacțiune socială conține un element de manipulare, oricine, oriunde și oricând va manipula și va fi manipulat. Există totuși actori ai scenei sociale (termenul "actor" nu este folosit întâmplător) pe care-i putem identifica prin predispoziția lor spre manipulare. Practica interacțiunii sociale duce la pierderea inocenței³ în diferite proporții în funcție de experiența și de caracterul fiecărui individ. Cu cât o persoană este mai puțin inocentă cu atât va fi mai marcată de rutina propriului comportament manipulator, putând atinge zona patologicului. Cauzele sociale sunt primele responsabile de aceste tulburări de comportament sau de boala psihică asociată predilecției spre astfel de acțiuni, iar aspectele de natură genetică nu pot fi nici ele trecute cu vederea.

Există însă situații în care "ingineria sufletului" poate fi o activitate în afara oricăror dubii de ordin etic, putând da ca exemplu tehnicile folosite în psihoterapie⁴. Diferențele de ordin etic dintre diferite persoane cu comportament manipulator sunt sesizate de simplul cetățean prin folosirea a două sintagme: "curvă bătrână și "parșiv" – în timp ce la "curva bătrână" comportamentul manipulator are aspecte de rutină dobândită în urma îndelungatei interacțiuni sociale, parșivul se bazează pe talentul nativ, ceea ce e tot una cu predispoziția genetică. "Cuvă bătrână" poate fi folosit cu simpatie, pentru că, pe lângă circumstanța atenuantă a motivației sociale, poate aduce de multe ori în sprijinul său nobilele idealuri ce o animă. "Parșiv", aproape sinonim cu "pervers", se pronunță de cele mai multe ori cu mânie. Dar cu cât vom înainta în deslușirea sensurilor cuvintelor care se referă la astfel de personaje, cu atât ne vom cufunda într-o pâclă semantică lesne de explicat: dacă parfumurile pot fi ușor împărțite în tipuri și subtipuri în funcție de miresmele lor, nu la fel se poate proceda cu substanțele urât mirositoare. O categorisire a duhorilor ar fi pe cât de traumatizantă, pe atât de inutilă, singura analiză posibilă fiind cea a compoziției chimice sau, revenind la personajele noastre, a clasificării psihiatrice.

Dicționarele de psihologie sau de psihiatrie încadrează persoanele predispușe la acțiuni de manipulare în categoria tulburărilor de personalitate, la capitolele "personalitate histrionică" și "personalitate paranoică". Dacă histrionicii și paranoicii pot avea în comun predilecția spre acțiuni de manipulare, comportamentul lor are motivații și manifestări complet diferite, primii bazându-se pe seducție, cei din urmă pe frică.

Deși etica profesiei de medic exclude judecata morală în cazul tulburărilor de personalitate sau a bolilor psihice, aceasta pare o simplă ipocrizie de vreme ce tratatele psihiatrice abundă de termeni care, în limbajul de zi cu zi, au valoare de sentință morală.

Un fapt interesant este că, până spre sfârșitul secolului al XIX-lea, boala psihică, în general, și în special comportamentul isteric (sau histrionic), erau considerate o formă mai mult sau mai puțin gravă de "posedare". Această credință poate fi ușor explicată dacă ne gândim că în mitologia creștină diavolul este un expert al înșelătoriei și al distragerii atenției de la "problemele reale". "Tulburare de posedare" (o formă particulară de isterie) este și astăzi denumirea științifică a ceea ce puteam vedea destul de des la un moment dat la jurnalele de știri. Este vorba despre ritualurile de exorcizare a "răului" practicate în incinta unor biserici sau mănăstiri. În categoria celor predispuși la a fi manipulați intră "fraierii", snobii, învățăceii din orice domeniu și persoanele cu marote sau pulsuni pe care nu le pot controla.

"Fraierii" sunt cei care nu devin bănuitori nici în situația în care ceva "pare putred" sau "miroase urât". Snobii pot fi ușor manipulați dacă li se cunosc snobismele. Învățăcelul este manipulat în primul rând de orânduirea

care-i asigură sistemul de educare⁵ sau, dacă este educat împotriva rânduielilor sociale, de cei care-l îndoctrinează în vederea facilitării schimbărilor. Persoanele cu marote, la fel ca și snobii, sunt ușor de sedus dacă li se cunosc aceste particularități ale personalității, iar în privința celor dependenți de propriile vicii nu mai rămâne nimic de spus.

Nu putem încheia prezentarea actorilor manipulării fără a spune că de multe ori rolurile lor nu sunt clare sau că actorii își pot schimba între ei rolurile. Pentru a ilustra această idee este suficient să ne gândim la cazurile de seducție erotică în care seducătorul devine până la urmă cel sedus sau la unele situații de tranzacționare în care, încercând să speculeze nerăbdarea celui care vrea să cumpere, vânzătorul ajunge în final să primească o sumă mai mică decât cea estimată inițial.

Cele două pârgii psihologice ale manipulării, frica și seducția⁶ (putem spune la fel de bine "pâinea și ciroul" sau, în buna tradiție manelistă, "banii și dragostea") ridică, de asemenea, probleme de etică.

Mecanismele manipulării bazate pe frică sunt ușor de explicat. Primul pas este depistarea nevoilor⁷ subiectului. Apoi, acesta va afla că este posibil să nu-și mai poată satisface unele nevoi (total sau parțial) sau, dimpotrivă, există mijloace de a-și îndeplini acele nevoi sau altele, la un nivel superior celui cu care era obișnuit. Perspectiva declinului sau posibilitatea ratării noilor oportunități de ascensiune generează frica în egală măsură. Întotdeauna individului conștient de posibilele schimbări, fie ele rele sau bune, i se vor prezenta și condițiile sau traseul pe care trebuie să-l urmeze pentru a evita sau, dimpotrivă, pentru a potența schimbarea. În funcție de raportul dintre avantajele obținute de inițiatorul manipulării și cele obținute de manipulat se poate formula și judecata morală. De multe ori însă, acest raport este greu de calculat sau rezultatele lui nu sunt imediate. Un alt aspect pe care etica îl are în vedere este raportul dintre diferitele categorii de nevoi, nevoi care pot deveni mai mult sau mai puțin importante în funcție de schimbările mediului fizic sau social combinate cu atitudinea individului față de normele sale morale.

Spre deosebire de frică, seducția, amestec uneori fragil, alteori imbatibil, de rațional și nerațional, este mai greu de explicat, excepție făcând doar câteva trucuri pe care orice femeie isteță știe să le folosească și care, prezentate savant, constituie materia primă a tratatelor care se ocupă de manipularea din media, mediul politic, de afaceri sau viața privată.

Mecanismul seducției acționează de cele mai multe ori în completarea mecanismelor fricii. De fapt, delimitarea frică - seducție este de la bun început una artificială. A învăța sau a lămuri pe cineva asupra unui lucru (etapă obligatorie a manipulării prin frică) necesită întotdeauna un minim de putere de seducție.

Contribuția majoră a seducției la perfecționarea mecanismelor de influențare bazate pe frică apare însă atunci când se reușește modificarea arbitrară a ierarhiei nevoilor, iar satisfacerea acestora se face într-o manieră în care elementul subiectiv predomină, lăsând impresia de atipic, nerațional, de acțiune a celui manipulat împotriva a ceea ce spectatorii consideră a fi nevoile sale reale.

Dacă în cazul manevrelor care folosesc preponderent pârgiile fricii putem să ne confruntăm cu situații în care angrenajul exterior al manipulării trebuie să învingă forțele angrenajului sufletesc sau interior, în cazul seducției, cele două mecanisme, interior și exterior, pot ajunge la o remarcabilă sincronizare. Se poate spune că diferența dintre frică și seducție, folosite ca metode de manipulare, este aceeași ca diferența dintre cucerirea unei cetăți prin forța armelor și câștigarea aceleiași cetăți prin semnarea unui tratat de alianță. E bine totuși să nu ne așteptăm la rezultate spectaculoase în cazul folosirii pârgiilor seducției, pentru că, în cele din urmă,

aceste rezultate nu pot depăși limitele omenescului.

Alte pârgii de influențare, care se depărtează de domeniul psihologicului în direcții diametral opuse — una spre zona neraționalului iar cealaltă spre științele exacte — se supun de asemenea judecății morale.

Rugăciunile, acatistele, blestemele și practicile vrăjitoarești trădează, prin simpla intenție de a le folosi, caracterul acut al problemei și gradul de implicare emoțională, cel puțin în cazul persoanelor needucate într-un sistem mistic.

Utilizarea narcoticelor, sedativelor sau a energizantelor în scopul manipulării anunță deja prezența unor tulburări psihice serioase.

Variante "soft" precum parfumul, cosmeticele și vestimentația țin de arsenalul seducției aflat la granița dintre chimie, artă și psihologie socială.

Datorită prezenței omogene în toate straturile sociale, credințele și practicile oculte merită atenția noastră dar încercarea de a oferi explicații psihologice tehnicilor oculte de manipulare este irelevantă pentru că avem de a face cu două sisteme sau paradigme, care doar în aparență au zone de suprapunere sau puncte de tangență. Cele două perspective, cea psihologică și cea ocultă, tind fiecare să integreze teritoriul celeilalte prin raționamente și postulate care le aparțin. Privind fenomenul din unghiul psihologului, vrăjitoria⁸ se bazează pe mecanisme ale psihicului, în timp ce vrăjitorul asimilează pârgurile psihologice în sistemul de raționamente specifice ocultismului. Formatul unor emisiuni televizate din ultimul timp arată că astrologul și psihologul se pot respecta unul pe altul, pot folosi același vocabular și pot construi împreună o terapie. Cu toate acestea interacțiunea lor este cea dintre două sisteme paralele a căror armonizare presupune trădarea principiilor lor constitutive.

Faptul că teritoriul psihologiei este lesne confundat cu cel al ocultismului este foarte bine ilustrat de expresia populară "vrăjeală", care împreună cu "abureală" semnifică folosirea vorbelor meșteșugite în scopul obținerii unor avantaje sau fără vreo miză majoră, reflectând spiritul ludic al seducătorului. Dar aici trebuie să fim din nou atenți: aparenta lipsă de motivație, joaca sau hârjoneala psihologică pot fi ele însele un element de manipulare — este posibil ca motivația să fie reală, iar dacă nu este, nu trebuie să neglijăm faptul că joaca însăși poate duce la dependență.

Dacă ne gândim la faptul că practica profesiei de arhitect nu poate avea vreo legătură cu acest teritoriu decât în cazul unor persoane cu o educație sau cu un psihic de o natură cu totul particulară, suntem într-o mare eroare. Nu trebuie să menționez decât cerințele unor clienți de organizare a spațiului construit în conformitate cu așa-zisele "reguli feng-shui" sau persistența credințelor populare, potrivit cărora "energiile" proiectantului dar și cele ale constructorului sunt înmagazinate în construcție, acționând astfel asupra viitorului utilizator. Această ultimă credință (ne ferim să spunem superstiție, deși paradigma științifică în care încercăm să ne situăm ne dă acest drept) își face efectul și în situația cumpărării unor construcții vechi, impregnate de "energiile" utilizatorilor anteriori sau în orice situație de tranzacționare. Efectele sociale sunt dintre cele mai pozitive pentru că determină o negociere serioasă, în care niciuna din părți să nu aibă impresia că este prejudiciată. Altfel, "energiile negative" ale celui ce se consideră nedreptățit vor revărsa neplăceri asupra celuilalt. Dar, chiar și în cazul existenței unor frustrări sau conflicte mocnite, problema poate fi rezolvată prin ritualurile de binecuvântare sau de sfințire a noii construcții.

Cu aceste scurte mențiuni vom încerca să părăsim teritoriul ocultismului, ale cărui ramuri se întind cu

repezițiune în aproape toate domeniile de activitate, demonstrând că tipul acesta de raportare la realitate a avut rădăcini atât de adânci încât nici acțiunea radicală a "ideologiei de partid și de stat" nu le-a putut suprima. Revenind la scopul manipulării și presupunând că intențiile celui care manipulează sunt din cele mai bune, iar mijloacele folosite nu ridică probleme de natură morală, mai rămâne în discuție problema legitimității celui care se pune pe sine în situația de a acționa asupra celuilalt fără nici o solicitare.

Cum poate fi cineva sigur că vede mai limpede un lucru decât însăși persoana căreia i se întâmplă acel lucru? Profesioniștii unui anumit domeniu au legitimitatea de a acționa, după priceperea lor, în domeniul respectiv, dar nu fără acordul sau cererea clientului. Psihologul sau psihiatrul nu va începe terapia fără solicitarea sau acordul potențialului pacient, decât în situații limită, în care este periclitată securitatea acestuia sau a persoanelor din apropiere.

Ne întrebăm atunci în ce măsură este justificat obiceiul arhitectului de a direcționa opțiunile clientului său către ceva substanțial diferit de primele sale viziuni? Poate fi vorba de comoditatea profesionistului care are deja în minte un plan de acțiune pe care nu vrea să îl schimbe sau poate fi vorba de deficiențe sau incoerențe reale ale soluției sugerate de client?

În relația arhitect - beneficiar sau arhitect - client (ne vom ocupa pe parcurs de diferența dintre client și beneficiar datorată specificității situațiilor de manipulare corespunzătoare celor două ipostaze ale persoanei) manipularea are două obiective: obținerea unui preț bun pentru serviciile de proiectare și impunerea anumitor soluții de proiectare care, în viziunea arhitectului, ar trebui să atingă sau depășească în sens pozitiv nivelul decenței profesionale.

Avantajele de natură materială care decurg dintr-o gestionare inteligentă a raporturilor dintre persoane constituie tema multor publicații din categoria succesului în afaceri. Pragmatismul unor astfel de scrieri se concretizează de cele mai multe ori în scheme și modele simplificate de comportament ilustrate cu "cazuri reale". Componenta etică se rezumă la ideea că nu poți vinde bine un produs sau un serviciu folosind metode de manipulare psihologică decât dacă acel produs are calități reale.

În tratatele de etică corporatistă dezbaterea se învârtă în jurul ideii că misiunea principală a unei corporații este aceea de a aduce profit, ceea ce poate părea cinic la prima vedere.

Manipularea cu miză în zona afectivității sau a subiectivului, fără urmărirea unor rezultate în aria profitului material constituie tematica unor publicații care acoperă un teritoriu ce se întinde de la esoterism până la domenii ca psihiatria medico-legală. În afara câtorva tratate de "terapii scurte" în care sunt descrise tehnici de manipulare a pacientului de către psihoterapeut, în vederea depășirii unui impas psihologic, tonul etic al scrierilor din această categorie este sumbru.

Pe terenul mai puțin ferm al subiectivității, legitimitatea unei acțiuni de manipulare este greu de apreciat, rezultatele mai greu prevăzute iar distanța de la derizoriu la esență greu de măsurat.

Doar artiștii care cred cu tărie în creațiile lor, cetățenii simțitori (indiferent de profesiile lor) și poate unii politicieni ar putea fi tentați de acest tip de manipulare nemotivată material și ale cărei rezultate sunt puțin predictibile.

Dragoste și manipulare⁹

“Pisi”, “iubi” sau “pufuleț” sunt doar câteva expresii care, fără să aibă pretenția de a exprima mari emoții, îndulcesc o existență împărțită între îndatoririle de serviciu și cele casnice. Sonoritățile lor butaforice situate în zona kitsch-ului călduț-jovial sunt echivalentul social al fațadelor locuinței ornate cu mici frontoane și coloane la intrare, balcoane cu balustrade din fier forjat sau baluștri prefabricați, ferestre arcuite cu ancadrame din polistiren care nu mai au nici ele intenția să aducă aminte de templele grecești sau de edificiile publice romane ridicate într-o perioadă în care arhitectura era considerată regina artelor.

Încercările de abordare științifică a eroticului sunt pândite de la bun început de spectrul ridicolului, dar abordări punctuale, ca în cazul de față, permit operarea unor clasificări și deslușirea unui anumit determinism psihologic.

Din punctul de vedere al manipulării, dragostea respectă, până la un anumit punct, algoritmul oricărui tip de parteneriat, fapt explicabil prin aceea că fundamentul oricărui parteneriat este unul de natură afectivă; din perspectiva eticului însă, ne putem situa în orice punct aflat pe traseul dintre “iubește și fă ce vrei” și “drumul către iad este pavat cu bune intenții”.

O posibilă clasificare a fenomenului erotic în raport cu manipularea este cea temporală:

- **manipulare în scopul inițierii relației** — în această categorie intră toată gama de semnale pe care viitorii parteneri le emit pentru a-și arăta disponibilitatea¹⁰. Inițierea relației are însă două planuri de acțiune: cel exterior sau social și cel interior sau afectiv. Acțiunea individului asupra sinelui prin activarea capitalului afectiv acumulat este esențială. Fără aceasta dragostea rămâne la stadiul de simulare, de joc de suprafață sau de simplă modalitate de petrecere a timpului liber. Mai mult decât atât, dragostea poate fi inițiată doar în planul interior, dezvoltându-se fără susținere socială — dar aceasta este o variantă extremă, generatoare de traume și motivată, în general, de opoziția dintre normele sociale impuse sau autoimpuse și nevoile afective ale indivizilor.

Pentru susținătorii misterului, spontaneității și arbitrarului, care nu vor fi de acord cu ideea că dragostea este efectul unei decizii și implicit, al manipulării, vom menționa faptul că acumularea de capital afectiv și oportunitatea de a găsi persoana cu rol de catalizator al operației de activare a acestuia sunt lucruri ce nu țin de decizia individuală dar, exprimându-ne mai plastic, apropierea brichetei de butelia cu gaz se face doar în urma unei decizii iar apoi, în funcție de experiența și de șansa potențialilor parteneri, se poate realiza o bună sincronizare a combustiei.

Problemele de etica inițierii relației ar putea avea în vedere discrepanțe între mărimea capitalului afectiv posibil a fi investit de către fiecare din parteneri, nesincronizare în activarea sau neactivarea acestuia de către unul din parteneri, lipsa de susținere în plan social a relației motivată de obligații sociale divergente etc.

Dificultatea în efectuarea de măsurători precise ale gradului de implicare emoțională a partenerilor face nefuncțional un eventual curs sau program de antrenament în vederea evitării traumei erotice. Dar chiar și în situația posibilității de a defini unele reguli generale de conduită, inutilitatea acestora este evidentă dacă avem în vedere incompatibilitatea dintre prudență și iubirea pasională.

Câteva reguli de gestionare a relației, care se disting prin nivelul ridicat de aplicabilitate pot fi totuși enunțate. Prima ar fi aceea că scopul oricărei asocieri este satisfacerea nevoilor celor doi parteneri. Neconcordanțele

dintre nivelul de așteptare al unuia dintre ei și gradul de satisfacere a nevoilor sale duc la tensiuni sau stări traumatice. De aceea, este bine ca de la bun început să fie definite nevoile fiecăruia și resursele pe care fiecare le poate disponibiliza pentru satisfacerea acestora.

Deplasarea preocupărilor din zona satisfacerii nevoilor celuilalt în zona reglării raporturilor de putere¹¹ stabilite între parteneri duce inevitabil la deteriorarea componentei afective care constituie nucleul oricărui tip de asociere. În această situație relația poate continua dacă se menține un anumit nivel de satisfacere a nevoilor de siguranță și securitate sau, în ultimă instanță, a celor fiziologice primare, aduse acum în prim plan. Este bine de știut totuși că această opțiune reprezintă poarta care deschide calea promiscuității morale. Persoanele (de regulă femei) care susțin că ceea ce apreciază cel mai mult la un posibil partener este “forța” sau “puterea” au în general legături de scurtă durată, iar nevoia de a fi dominate de partener este doar o compensare a propriului lor comportament dominator. Menținerea asimetriei în reglarea raporturilor de putere se poate face fără distorsiuni emoționale doar în situația particulară în care unul dintre parteneri aparține tipului de personalitate dependentă, situație în care distorsiunea afectivă aflată în faza cronică este anterioară inițierii relației.

Cetățenii marcați de preocuparea pentru reglarea raporturilor de putere se situează în general în categoria celor cu tulburare de personalitate paranoică și se disting prin siguranță, o bună cunoaștere a codului bunelor maniere și remarcabile capacități empatică limitate însă doar la sfera raporturilor de putere.

Adevăratul pericol pentru cetățeanul „trăitor” sau pentru cel bovaric, cu interese reale în zona eroticului, îl reprezintă însă indivizii cu tulburare de personalitate histrionică, ale căror nevoi de viață afectivă intensă nu depășesc teritoriul imaginării, în contrast cu cele de recunoaștere socială, puternic ancorate în realitate.

Începătorii¹², a căror capacitate de introspecție este de regulă mai dezvoltată decât puterea de analiză a fenomenelor exterioare ființei lor nu vor înțelege cele enunțate anterior, dar au la îndemână cel mai fin barometru: dacă în urma inițierii relației “setea” resimțită la început se amplifică — și, cu cât beau mai mult din paharul ce li se oferă aceasta este tot mai mare — este bine să se oprească. Dacă însă relația aduce o senzație de îndestulare, de confort afectiv la care nu s-ar fi așteptat, barometrul interior indică posibilitatea continuării relației.

-manipulare pe parcursul desfășurării relației:

Odată inițiată, combustia erotică nu se mai supune voinței inițiatorilor. Ea poate modifica atât de radical percepția asupra realității încât însuși “realul” își pierde caracterul de constantă, de element la care te poți raporta, devenind o simplă variabilă. Astfel, se produce un fenomen de dislocare, de redescoperire continuă a realului, o dezagregare urmată de o recompunere sau recristalizare a lui cu o rapiditate și în forme de o coerență uimitoare. Dragostea însăși poate fi definită ca iluzie. Cu cât mecanismul seducției se bazează mai puțin pe elemente din zona ideilor, plasându-se în teritoriul concretului imediat, cu atât căderile în real și “ruperea vrăjii” sunt mai rapide și mai frecvente pentru că, oricât ar părea de contradictoriu, elementul concret este mai instabil și mai perisabil decât cel ideatic. Dar materia nu poate fi exclusă din ecuație nici în cazul în care importanța factorului senzorial este minimă, pentru că face inteligibil, traductibil sau pur și simplu este expresia a ceva care vine din “interior”, din alteritate sau “de dincolo”, ca în cazul epifaniilor, iar dacă materialul nu mai rezonază cu ideea, el poate fi reîmprospătat sau reînlocuit.

Privind lucrurile din perspectiva manipulării putem spune că atât Don Quijote cât și Don Juan vor să rămână

în iluzie, singura diferență dintre cei doi fiind aceea că primul are mai mari abilități de a se manipula pe sine iar al doilea e mai abil în a-i manipula pe ceilalți. Din punct de vedere etic însă, diferența este una esențială: spre deosebire de cazul "Don Juanic", ecuația erotică a tipului "Don Quijotic" (sau "Christianic") are forma unui triunghi în care amantii sunt cele două unghiuri de la bază iar vârful este dat de fondul de transcendență (i se poate spune și "cauză" sau "Dumnezeu") fără de care iubirea se stinge sau se consumă în plăceri carnale înainte de a-și fi atins potențialul maxim. Ecuația amorului Don Juanic nu are nevoie de un sistem care să ajute la înțelegerea sau la descifrarea (fie ea și iluzorie) a celui alt, pentru că în acest caz nu are importanță recompunerea alterității într-o formă inteligibilă. Ceea ce interesează este savurarea alterității¹³.

-manipulare în scopul de a opri relația:

Dacă în faza inițierii relației manipularea are un rol important, în fazele următoare rolul acesteia se diminuează dramatic. Pe parcursul procesului de combustie efectul posibililor intervenții se rezumă la ușoare modulații sau reglări de intensitate, dar desenul electrocardiografei, dificil de ținut sub control, rămâne în esență neschimbat, cu aceeași succesiune aleatorie de puseuri și sincope erotice. Există, totuși, situații particulare în care combustia, devenită un proces distructiv din motive pe care nu le vom detalia aici, poate fi, dacă nu oprită, cel puțin redirecționată către alt partener capabil să asigure confortul psihic până la epuizarea resurselor afective investite inițial. Posibilitatea schimbării "catalizatorului erotic" prin procesul transferului afectiv este o operație asemănătoare prin efecte cu fertilizarea in vitro, în sensul că este posibil ori să nu dea niciun rezultat, ori să ducă la amplificarea combustiei până la limita rezistenței recipientului. Pericolul cel mai mare în această ultimă situație este nu acela al deteriorării recipientului din cauza presiunii exercitate din interior, ci consumul mult prea rapid al resurselor afective care duce la un proces de depresurizare bruscă urmat de implozie sau de "depresie" (denumire folosită în mod uzual în psihologie). O altă situație care poate genera, cel puțin pe termen lung, disconfort este aceea în care combustia inițială este prelungită la nesfârșit prin testarea unui alt tip de catalizator, în felul acesta construindu-se personaje de tipul Madame Bovary. Un fapt paradoxal este acela că tocmai acest tip de persoane, deși active până la extrema la care devin un fel de perpetuum mobile¹⁴ erotic sunt cele mai marcate de teama trecerii timpului înainte de a se fi bucurat suficient de plăcerile vieții. Situația cea mai puțin riscantă pentru oprirea combustiei este aceea în care catalizatorul surrogat asigură consumul treptat al resurselor și prin aceasta un proces de depresurizare lentă¹⁵.

Nu dorim, prin cele descrise anterior, să ne facem avocatul unor activități care țin mai mult de simularea erotismului decât de dragostea propriu-zisă, având în vedere că, în zonele contaminate de ideologia creștină, dragostea este cel mai puternic element de legitimare a legăturilor, fie ele conjugale sau extraconjugale.

Dacă arta, cu ajutorul criticii de specialitate, ne oferă posibilitatea de a face o distincție clară între operă, operetă, dramă, dramoletă, subretă și primadonă, în viața de zi cu zi aprecierile sunt mai greu de făcut și acest lucru se datorează în primul rând faptului că întotdeauna vom fi spectatori de moment ai unei reprezentații cu o lungime și cu întorsături de situații imprevizibile. Cu toate acestea arta, ca și experiența personală, pot oferi bune condiții de stretching empatic, iar acest tip de exercițiu, aparent inutil, mărunț, sau care ține doar de preocupările "gospodinelor", ne va fi de mare folos: vom putea renunța la ermetismul expresiei reușind să ne compunem o atitudine mai puternic nuanțată (scepticism, respect, festivism, sprijin, încântare, exaltare sau oboseală plictisită) atunci când va fi nevoie de prezența sau, la extremă, de intervenția noastră în ceea ce ar putea fi un mare moment din istoria afectivă a unui simplu cetățean.

Clasificările de mai sus au în vedere un tip particular de dragoste, acela care constituie materia primă a creațiilor artistice literare, muzicale sau cinematografice. Dragostea, în variantele sale mai apropiate de uzual, începând cu dragostea de patrie și terminând cu dragostea de abțibilduri, de multe ori abia perceptibilă, motor primar al oricărei acțiuni, devenită fără voie patroană onorifică a kitsch-ului, țintă a tuturor prefăcătoriilor, cea căreia i se aduc osanale în biserică și în bordel, taxată când apare în forme necanonice, pervertită până într-acolo încât devine opusul ei, dorită și temută atunci când sare peste cotele de atenție, doar arareori iese din sclavia de zi cu zi, punând în umbră oricare din preocupările pe care le vom fi avut până atunci, aducând în prim plan lumea interioară și având puterea de a submina orice manifestare din planul concret, inclusiv cele din zona sexualității, cu care este cel mai adesea asociată.

Manipularea și profesiile liberale

Ceea ce apropie din punct de vedere psihologic sau psihosociologic profesiile liberale este interacțiunea dintre un expert al unui domeniu care oferă servicii de consultanță sau proiectează (trasează) un plan de acțiune destinat să clarifice felul și limitele în care clientul va activa într-un anumit domeniu. Un alt aspect comun tuturor profesiilor liberale este acela că nevoile clientului (pacientului, învățăcelului ...) își vor afla rezolvarea prin procedee sau practici care se desfășoară după regulile sau codurile fiecărei profesii în parte, reguli în care clientul are doar o vagă inițiere, suficientă pentru a ști la cine trebuie să apeleze pentru rezolvarea problemelor sale.

Civilizație și manipulare

Diferențe mari între etosul diferitelor civilizații cum ar fi cele dintre extremul orient și spațiul mediteranean cu extensiile acestuia în America latină se reflectă și în metodele de manipulare. Predispoziția latină spre seducție și spre ludic contrastează în mod frapant cu sobrietatea, rafinamentul și rigoarea în folosirea mijloacelor de expresie care fac din onoare, simțul datoriei și tradiție pârgurile principale ale influențării în teritoriul orientului îndepărtat.

Tehnica de transmitere a învățăturii budiste de la călugărul japonez¹⁶ la novice se rezumă la simplul transfer de informație, în ordinea stabilită de tradiție și în limitele posibilităților de asimilare ale învățăcelului, nerecurgându-se în nici un fel la stimulul afectiv. Elementul dramatic nu este explicit, are o materie difuză care impregnează cadrul natural devenit el însuși personaj al acestui tip de montare cinematografică; ritualurile se desfășoară mecanic, în ritmuri egale, astfel încât până și accidentul întâlnirii dintre bărbat și femeie, se transformă din factor perturbator, care aduce dezechilibru, durere, crimă și moarte, în element de continuitate integrat în regulile firescului lipsit de tensiuni sau de iremediabil. Filozofia este una simplă: "Pofta trupească trezește nevoia de a poseda care se transformă în tentația crimei".

În contrast cu acestea, valorizarea excesivă a erosului, în spațiul latin, duce la utilizarea masivă a temelor acestuia în dantela aparent complicată, dar de fapt tipizată, a producțiilor telenovelistică. În acest fel drama erotică se transformă din element principal al tectonicii scenariului, în ornament.

Spectacolul oferit de Extremul Orient prin fenomene precum kamikaze sau gesturi precum seppuku nu au ca

miză impresionarea eventualilor spectatori ci sunt acțiuni săvârșite dintr-un imperativ social sau personal, fără ostentație și, pe cât posibil, în anonimat. Sinuciderea melodramatică a scriitorului japonez Mishima poate fi considerată o "capodoperă"¹⁷ de către criticii literari din teritorii în care un act similar a constituit fundamentul a ceea ce reprezintă încă cea mai puternică civilizație. În Japonia însă, istoriile literare vor menționa, fără îndoială, acest gest dar cu o reținere motivată de suspiciunea folosirii abuzive, în scopul publicității și cu riscul demonetizării unei tradiții care ține de esența spiritului nipon.

CONCLUZIILE UNUI STUDIU AL RELAȚIEI DINTRE ARHITECT ȘI CLIENT

Evoluția arhitecturii ca profesie și ca artă a creat o ruptură între opțiunile estetice ale clienților și cele ale arhitecților. Esteticul nu trebuie înțeles aici ca estetică a fațadelor sau a decorativului, în general, ci ca estetică a actului de a locui. Breasla arhitecților privită ca grup social conține, desigur, un număr mai mare de indivizi dotați cu abilitatea nativă de a se manifesta în zona artelor vizuale, dar nu acest lucru determină diferențele flagrante de viziune asupra spațiului construit. Rolul primordial îl are educația profesională pe care acești indivizi o primesc, manifestată în ultima instanță ca formă de cenzură și de manipulare a gustului estetic și a zestrei de cunoștințe cu care novicii în ale arhitecturii intra într-una din instituțiile de formare profesională. De fapt, procesul de formare profesională în oricare domeniu presupune transmiterea experienței acumulate în timp de către o castă de inițiați către novicii care dobândesc în acest mod legitimitatea necesară exercitării profesiei lor viitoare. Natura tensiunilor care apar în relația arhitect-client ține de contradicția dintre atitudinea de respect și acceptarea necondiționată a acțiunilor pe care un profesionist le întreprinde cu onestitate în scopul rezolvării problemelor clientului sau și dreptul clientului de a avea propriile sale opțiuni, fără a da socoteală niciunei instanțe, sub protecția dreptului său de a se manifesta ca individualitate distinctă în conformitate cu deviza "gusturile nu se discută". Relația problematică dintre arhitect și clientul său capătă forme acute mai ales acum, în epoca informațională, în care "grupuri de interese" care țin de industria materialelor de construcții împreună cu marii investitori imobiliari atrag de partea lor o parte din arhitecți în acțiunea de acaparare a spațiului informațional al profesiei. În numele profitului, lipsa de educație estetică și tehnică a simplului cetățean este speculată la maxim, iar această speculă nu se oprește la zona cea mai profitabilă care cuprinde marile ansambluri rezidențiale, locuințele colective și construcțiile de mari dimensiuni în general, ci își aruncă năvodul până în zona micilor locuințe individuale care, cel puțin la începutul secolului XX s-a dovedit a fi terenul cel mai fertil pentru experimente care au dus la o evoluție fără precedent a profesiei noastre. Ori, dacă până și acest important rezervor de manifestare liberă a vitalității și dorinței de afirmare profesională a noilor generații de arhitecți este viciat de interesele celor care pun pe prim plan profitul material, se impune elaborarea de către breasla arhitecților, prin structurile sale organizatorice, a unei strategii de penetrare a spațiului mediatic și de implicare socială activă prin crearea unui grup de reacție rapidă la evenimentele sociale care pun în lumină diferite componente ale activității noastre profesionale.

Această lucrare nu are însă ca obiect propunerea unei maniere de acțiune conjugată a membrilor breslei, prin organizațiile profesionale reprezentative, ci sugerează un tip de acțiune individuală în relația cu clientul, centrată pe aspecte ale fenomenului comunicării interpersonale privit ca formă de influență sau de manipulare. Folosind sintagma "manipulare" trecem puntea spre un teritoriu în care eticul privit ca relație

dialectică a binelui în raport cu răul ocupă o poziție de prim ordin. Specificul societății românești constituite pe un teritoriu situat la marginea dintre faliile unor structuri de putere de primă mărime a făcut ca fenomenul manipulării prin răspândirea, distorsionarea sau impunerea cu forță a răspândirii doar a unui anumit tip de informație din largul câmp de cunoștințe disponibile, să capete accente expresioniste sau grosolane de-a dreptul. Nu aducem în sprijinul acestei afirmații decât câteva secvențe ale istoriei recente și contemporane, cum ar fi programul televiziunii publice din ultimii ani ai regimului Ceaușescu, Revoluția Română transmisă "în direct" și halucinantă campanie pentru alegerile prezidențiale de la sfârșitul anului 2009 care, în mod sigur va face obiectul studiului celor care se vor înscrie la cursurile facultăților de jurnalism. Specificul manipulării în teritoriile carpato-danubiano-pontice îi determină pe oamenii "așezați la casa lor" să încerce să ignore acest important aspect al vieții sociale. Numai că strategia struțului care-și bagă capul în nisip este prea puțin eficace într-o epocă în care stavilele puse în calea potopului informațional, izolarea socială, utopia retragerii pe o insulă pustie sau în "turnul de fildeș" este echivalentă cu sinuciderea. Retragerea din spațiul informației, care este același cu spațiul manipulării, este în acest secol echivalentul unei morți sociale. Acest fenomen este vizibil, din păcate, atât la nivelul individului ale căror preocupări sunt canalizate cu precădere în direcția pregătirii profesionale, dar și la nivelul unor organizații profesionale precum Ordinul Arhitecților, care nu au reușit să-și dezvolte o divizie de profesioniști ai informației prin care să penetreze în adâncime diversele straturi care compun societatea românească. În absența acestor strategii, "vidul de putere" informațională este ocupat de persoane cu talent nativ în ale comunicării precum doamna arhitect Anca Petrescu sau domnul arhitect Camil Roguschi care, departe de a se transforma în reprezentanți ai intereselor breslei, folosesc acest teren viran al informației profesionale pe canalele televiziunilor private în scopuri personale.

Revenind la scopul prezentei lucrări, care este acela de a oferi arhitectului o minimă bază teoretică, însoțită de câteva studii de caz ilustrative pentru pârghiile ce pot fi folosite pentru a sparge cercul vicios al falselor nevoi în care sunt prinși clienții săi, am încercat să scoatem la iveală acele mecanisme prin care arhitectul poate căpăta vizibilitate în cadrul grupului social de proveniență, construindu-și, în prima instanță, o reputație de persoană dispusă la o colaborare onestă, pentru ca mai apoi, treptat, această reputație necesară unui bun start în carieră să se transforme în reputație profesională. Această problematică a startului în viața socială și profesională a adultului tânăr este analizată în cele două capitole dedicate reputației și comunicării emoționale. Depășind problema debutului profesional, este firesc să ne ocupăm de reglarea raporturilor psihologice stabilite între arhitect și client prin folosirea anumitor tehnici de comunicare. În acest context, utilitatea capitolului dedicat problemelor de etică manipulării psihologice este mai mult decât evidentă. Această secțiune a lucrării debutează cu prezentarea laturii "demonice" a fenomenului manipulării, pentru ca, în final, să iasă la suprafață ideea ca manipularea nu este "rea" în sine, ba mai mult decât atât, este un fenomen inerent care ține de esența comunicării, pentru că fenomenul comunicării în sine nu ar mai avea nicio rațiune dacă n-ar exista credința în utilitatea sau adevărul informației comunicate, fapt care face posibilă manipularea.

Urmează apoi două capitole, din care primul analizează problema noțiunii de "gust", gustul în numele căruia orice este permis, chiar și într-o profesie cu implicații atât de adânci în ecologie sau calitatea vieții în general. Al doilea capitol, o continuare firească a primului, tratează statutul artei în societatea contemporană, capacitatea artei și, prin urmare, și a arhitecturii de a reflecta un adevăr social înțeles ca adevăr "apertura" sau

ca adevăr "conformitate", fapt care scoate din discuție ideea de modă în arhitectură sau arhitectura privită ca "modă".

Capitolul care analizează problematica fericirii ca motivație a actului de a construi arată că, de fapt, la capătul oricărei acțiuni umane în care se consumă o mare cantitate de efort, de timp și de bani, apare inevitabil o stare de dezamăgire, după modelul basmului "Tinerete Fără Bătrânețe și Viață Fără de Moarte", în care Făt Frumos, atingându-și scopul final, este cuprins de nostalgie și alege să se întoarcă la statutul inițial de simplu muritor. Pe de altă parte, această "fata Morgana" sau iluzia obținerii fericirii prin schimbarea unor date care țin de materialitate, este motorul vieții sociale și economice. O economie nu poate prospera dacă nu există un consum care să stimuleze producția de bunuri materiale. Prin urmare, această credință în fericirea pe care și-o poate procura deținerea unei noi locuințe sau utilizarea corespunzătoare a acesteia, este un important motor al economiei și prosperității generale. Un alt aspect care ține de psihologia individuală și care tinde să domolească entuziasmul celui implicat în construirea propriei locuințe este o analiză a vieții personale în perspectiva unei lungi perioade de timp, până în momentul decesului, cuprinzând aspecte mai mult sau mai puțin lugubre, cum ar fi constituirea masei succesoriale.

În ceea ce privește psihologia arhitectului, prezenta lucrare are ambiția de a stabili noi direcții ale comportamentului membrilor acestei onorabile bresle, a căror educație profesională axată aproape exclusiv pe actul și pe instrumentele creației i-a obișnuit cu proastele deprinderi ale "creatorului" despot. Ceea ce uităm deseori este faptul că proiectele noastre trebuie să reflecte cu cea mai mare fidelitate nevoile clienților noștri. Din această perspectivă, deviza "clientul nostru — stăpânul nostru", folosită cu multă curtoazie de frizeri, chelneri sau de vânzătorii de chilipiruri, se potrivește "mănușă" cu specificul profesiei noastre. Dificultatea împăcării condiției de "creator" cu aceea de "slugă" este problema principală a relației arhitect-client. Dacă rolul de *creator*, un derivat al principiului masculin, este ușor de îmbrățișat de către confracții noștri, cel de *slugă* sau de *supus*, un derivat al feminității, este greu de asumat de către aceștia. Condiția arhitectului trebuie să fie asemenea condiției *androgenului* care produce embrionul purtător de informație genetică, suportând în același timp umilințele gestației. Dar ce fel de *slugă* trebuie să fie arhitectul?

Arhitectul, deprinzând caracterele genetice ale arhetipului feminității, se va *supune* clientului păstrând în același timp controlul procesului prin care *embrionul* creației sale va putea ajunge cât mai aproape de desăvârșire. Arhitectul devine în acest fel o *Șeherezada*, ale cărei povești vor feri de decapitare un proiect care, din *iluzie a fericirii* se poate transforma într-o soluție viabilă pentru susținerea acesteia.

Pentru a urma acest model de comportament, de mare ajutor îi este arhitectului faptul de a ști câteva metode de manipulare folosite de psihoterapeuți, colegii săi de profesie liberală.

Celor care nu cunosc ceea ce se urmărește în ultimă instanță prin aplicarea procedeele sale psihoterapeutice, eforturile psihoterapeutului direcționate în rezolvarea unui anumit caz par de multe ori prea mari în raport cu rezultatele (cel puțin în aparență) modeste. Având în vedere, însă, că scopul acțiunilor terapeutice este, în ultimă instanță, o bună integrare socială a pacientului, exprimată prin creșterea capacității sale de a-și asigura prin propriile eforturi bunul trai fără să prejudicieze existența sa sau a celor cu care intră în legătură, aspecte precum mărirea coeficientului de inteligență sau coerența imaginii despre sine devin secundare.

Recompunând în minte o imagine de ansamblu a zonelor rezidențiale dezvoltate în ultimii douăzeci de ani în jurul Capitalei și al marilor orașe, arhitectul poate lesne constata aspectul maladiv al acestor excrescențe

tumorale. Privind latura malignă a acestui fenomen social putem să ne dăm seama că, asemeni psihoterapeutului, arhitectul trebuie să acționeze în câmpul profesiei sale având ca principal scop acela de a crea o arhitectură respectuoasă față de vecinătăți, permițând în același timp, într-o manieră cât mai puțin restrictivă, bunul trai al clientului său. Dincolo de aceasta, probleme precum unitatea stilistică sau claritatea conceptuală devin secundare.

Imaginea stridentă a unui exhibiționism fără mesaj afișat într-o manieră lipsită de respect față de spectatorul ocazional este o caracteristică nu numai a peisajului arhitectural al zilelor noastre, ci și a peisajului politic sau mediatic. Lipsa de scop, de strategie, de doctrină sau de ideal în jurul cărora „să prindă cheag” conștiința de grup social se reflectă și în arhitectură, numai că, în vreme ce produsele altor activități pot fi aruncate la coș sau pot fi cel puțin modificate sau amendate cu ușurință, produsul rezultat prin contribuția arhitectului este greu de supus unor astfel de metamorfoze.

Tot așa cum „Casa Poporului” va atârna ca un neg pe obrazul unei națiuni care a găsit prea mult timp resurse de adaptare la o dictatură accentuată, aceste case construite pe foste terenuri agricole vor fi multă vreme de acum înainte mărturia unui individualism manifestat pe fondul disoluției sociale, al lipsei de respect față de orice formă de autoritate, fie ea și autoritatea profesională a arhitectului.

Un aspect important al reglării raporturilor psihologice dintre arhitect și client este acela prin care clienții vor înțelege adevărata menire a profesiei noastre. Cu certitudine, clienții noștri vor fi surprinși dacă le vom spune că obiectul principal al arhitecturii este „calitatea vieții”. Ar putea părea prea savant, prea prețios, mai ales pentru cei nefamiliarizați cu modalități puțin mai elaborate ale gândirii. Arhitectura, ca orice activitate umană, fie că are origini care se pierd în negura civilizației omenеști, fie că este de dată foarte recentă, își găsește principalele motivații într-o îmbunătățire a calității vieții. Din această perspectivă, putem găsi numeroase asemănări între agricultură și arhitectură, demontând, în același timp, un tip de atitudine extrem de nocivă concentrată în expresia foarte populară „vaca și pianul.”

Problema ar fi de-a dreptul banală dacă nu ne-am încumeta la o analiză a ceea ce înseamnă „calitatea vieții”. Nevoile alimentare, ca și cele de locuire, ascund o problemă mult mai complexă decât ceea ce ne poate sugera o primă privire asupra acestui subiect.

Agricultura intensivă, ca și arhitectura modernă, au fost și sunt în continuare denaturate sub pretextul rezolvării rapide a unor nevoi acute, ascunzând în realitate tendințele industriei de maximizare a profitului. Uniformizarea până la depersonalizare este, în arhitectură, echivalentul pierderii savorii produselor agricole. Perfecțiunea detaliului unui perete cortină poate fi echivalentul perfecțiunii geometrice și coloristice a unui măr fără gust. Și mai este un aspect demn de reținut: tehnologia modernă, ca și fructele fără gust, dau impresia unei perfecțiuni de neștirbit, dar scadența, care nu poate fi amânată la infinit, are rezultate dizgrațioase. Fructele fără gust, ca și arhitectura fără identitate, îmbătrânesc urât.

Raportul între identitate și uniformitate este un subiect pe care arhitectul crede că îl poate ușor monopoliza. Rădăcinile acestei problemăci, pierdute în vechime, nu sunt însă de natură estetică, ci de natură morală. La întrebarea „Cine ești tu?”, Dumnezeu îi răspunde lui Moise: „Eu sunt cel ce sunt.” Ceilalți „dumnezei” sunt „de lut”, fără viață, cu o identitate artificial atribuită, practic fără identitate.

În drumul de la identitate la uniformitate există un loc învăluit de cântecele sirenelor și acela este „identitatea artificială”. Falsul este întotdeauna pentru cei neinițiați, mai seducător decât originalul. Dar, pentru a nu

rămâne în domeniul speculațiilor teoretice despre adevăr, fals și exprimarea acestora în producția de arhitectură, vom ilustra aceste fenomene în următoarele pagini folosind exemple de arhitectură contrafăcută (prima grupare de imagini), arhitectura ca expresie a unui adevăr (a doua grupare de imagini) și arhitectura care rezultă ca manifestare a universului oniric al clientului inundat de clișee ale unei false arhitecturi, manifestare redirecționată, mai mult sau mai puțin abil, de către arhitect către o reală satisfacere a nevoilor de locuire ale clientului său (a treia grupare de imagini). Această ultimă parte conține imagini ale unor obiecte de arhitectură care, prin lipsa de coerență compozițională, multiplele fracturi, lipsa de scară și de unitate, dobândesc tensiunea unui câmp de luptă. Ele ilustrează, de fapt, motivația acestei lucrări de doctorat și anume confruntarea dintre mentalul clientului, orientat pe o pistă falsă în găsirea unei soluții de locuire și capacitatea arhitectului de a-și pune în slujba clientului sau abilitățile profesionale.

Un aspect pe care, de cele mai multe ori, clienții noștri nu-l înțeleg sau nu vor să-l înțeleagă este acela al respectului față de vecinătăți, față de identitatea de la un anumit moment a locului în care își vor construi casa. "Un sărut cu o atingere abia perceptibilă pe gât, unul apăsător în zona pântecului ..." iată câteva indicații legate de tratamente diferențiate în funcție de topografia locului căruiia îi sunt aplicate. Continuând în aceeași notă, voi aminti o secvență din "Combien Tu M'Aimes" în care Monica Belucci îi cere clientului său un mic răgaz pentru a-l cunoaște. Ca o adevărată profesionistă, nu are nevoie de mai mult de câteva secunde pentru a-și da seama cu cine are de-a face. Ceea ce o pune, însă, în dificultate, este faptul că descoperă un tip neobișnuit de client.

Un lucru pe care nu-l înțelege de la bun început clientul nostru este faptul că o casă aparține unui loc. Ceea ce mulți arhitecți uită este faptul că o casă este locuită de un om, un anumit om. Implantarea aceluiași proiect de casă în locuri diferite transformă arhitectura dintr-o artă într-un simplu meșteșug. Pe Internet veți găsi, la prețuri mici, "proiecte tip" sau "proiecte tip cu adaptări" alături de proiecte "originale". Buticurile care vând ziare și periodice au și ele cataloage cu *proiecte tip* pentru toate gusturile. Deși nu există încă o poziție oficială a Ordinului Arhitecților în legătură cu aceste practici care sfidează etica profesiei de arhitect, nu încapă nicio îndoială că *tipizarea* în arhitectură atacă nucleul sau esența profesiei de arhitect.

Neadekvarea la context aduce mari prejudicii de natură estetică și funcțională. Nivelul competenței unui arhitect este direct proporțional cu abilitatea acestuia de a da un răspuns potrivit datelor unui anumit context. Desigur, a compara un arhitect bun cu prostituata de lux poate părea o exagerare. Într-o încercare de reparație vom exagera într-o altă direcție și anume pe teritoriul interpretării religiei: fenomenul "întrupării lui Dumnezeu" poate fi privit ca o acțiune de adekvare la context, un tip extrem de adekvare prin care "Dumnezeu", din dragoste pentru oameni, renunță la identitatea sa divină devenind el însuși om. Această pierdere a propriei identități în scopul armonizării sau valorizării identității celuilalt este una aparentă și, în orice caz, de scurtă durată. În realitate, identitatea celui care renunță la modalitățile sale obișnuite de percepție, analiză și acțiune, nu numai că nu se pierde ci, dimpotrivă, sporește. Pasajul în care se spune "dacă grăunțele de grâu, când cade pe pământ, nu va muri, rămâne singur; iar dacă va muri, aduce multă roadă."¹⁸ sugerează exact acest lucru.

În general, acțiunea de dislocare, de separare de sine sau de mediul unei înrădăcinări inițiale este o traumă care prejudiciază dezvoltarea ulterioară a entității dislocate. Există însă un tip de dezrădăcinare care potențează dezvoltarea ulterioară a acesteia — o dezrădăcinare din iubire pentru celălalt.

(1) Imagini ilustrând universul oniric al clientului, un univers populat de false nevoi

Casă de vacanță la Ibiza

Glass House, New Canaan, Connecticut, 1949

Cartierul Donnybrook, Londra

(2) Arhitectura ca model al perfecțiunii de care arhitectul încearcă să se apropie

Locuință cabină, Norvegia

(3) Arhitectura românească, un exemplu de proastă gestionare a conflictului dintre falsele nevoi ale clientului (vezi (1) și idealul de perfecțiune al arhitectului (vezi (2): Gura Siriului, Vărăști

Note

¹ O lectură a Bibliei din perspectiva manipulării psihologice poate fi făcută apelând la romanul "Evanghelia după Isus Hristos" al scriitorului portughez Jose Saramago

² Dacă, uitându-ne în oglindă, constatăm că musculatura facială nu a încremenit în acea expresie a surprizei îndurerate pe care o are orice victimă a trădării, iar zâmbetul nu ne este foarte stâlcit, putem avea în vedere acel sfat conform căruia "un drac cel mai bine se alungă, atunci când nu se lasă dus cu textele Scripturii, dacă îl faci de râs și de batjocură, căci nu îndură să-l iei peste picior." (Martin Luther)

³ Înțelegem prin inocență nu atât neputința de a percepe răul social cât mai ales credința de neclintit în sloganul vehiculat atât de des în ultimii ani la "Radio Guerilla" prin vocea inconfundabilă a lui Tamango: "Toate femeile din lume știe că binele învinge!"

⁴ HOLDEVICI, Irina. *Psihoterapii scurte*, Editura Ceres, 2000. Principiul intervenției terapeutice constructiv-strategice poate fi ilustrat în mod sugestiv de o povestire specifică tradiției islamice : "La moartea sa, Ali Baba a lăsat drept moștenire 39 de cămile celor 4 fii ai săi. Testamentul prevedea următoarele: o jumătate din cămile va reveni fiului cel mare, un sfert celui de-al doilea, o optime celui de-al treilea și o zecime mezinului. Cei patru fii nu puteau cădea de acord asupra împărțelii și s-au pus pe ceartă. Problema a fost rezolvată de un înțelept care călătorea pe o cămilă și care, atras de zgomot, a intervenit în dispută. Acesta a descoperit soluția într-un mod aproape magic: el a adăugat propria cămilă celor 39 și a făcut împărțirea pornind de la 40 de cămile. În felul acesta, fratele cel mare a primit 20 de cămile, al doilea 10, al treilea 5, iar cel mai mic 4. Apoi înțeleptul a încălecat pe cămila sa și a plecat mai departe" (Eigen, 1990, p.40)

⁵ Educația, înțeleasă ca acces neîngrădit la valorile culturii, reprezintă totuși cel mai puternic antidot al manipulării.

⁶ Sensul cuvântului "seducție", așa cum apare în DEX, îl fac un caz particular al manipulării, diferența dintre cele două cuvinte fiind mobilul sexual al "seducției". Preponderența folosirii "la figurat" a acestui termen (seducția televiziunii, seducția creației artistice etc.) duce la slăbirea conotațiilor sexuale și, din acest motiv, definiții precum "promisiunile de căsătorie adresate de un bărbat matur unei fete minore în vederea inițierii contactului sexual" nu mai acoperă conotațiile pe care limbajul curent le oferă acestui cuvânt. Sensul "seducției" utilizat în acest text este mai aproape de "charismă", un alt termen pentru care DEX-ul, prin sensul de "dar oferit oamenilor prin grația divină", ne îndepărtează de înțelesul său din limbajul actual. Dacă în cazul "seducției" predomină conotații negative și sexuale, "charisma" are înțelesuri pozitive și metafizice. În încercarea de a găsi un termen care să neutralizeze atât conotațiile sexuale ale "seducției" cât și pe cele metafizice ale "charisimei" am preferat totuși folosirea sensului figurat al primului cuvânt. Adepții pansexualismului ne-ar putea acuza de pudibonderie dar, așa cum bine știm din istorie, calul troian, simbol al seducției, este o invenție a Atenei (nu a slujitorilor lui Venus). Însă lucrul cel mai surprinzător pentru persoanele mai sus menționate ar putea fi faptul că această capodoperă era din lemn.

⁷ Există mai multe sisteme de clasificare a nevoilor umane. Pentru exemplificare putem menționa "piramida nevoilor" în concepția lui Maslow. Enumerarea acestora începând de la bază la vârf este următoarea: nevoi fiziologice primare, nevoi de siguranță și securitate, nevoi de apartenență și dragoste, nevoi de prețuire, nevoi de realizare de sine.

⁸ Este necesar de menționat faptul că am definit prin vrăjitorie acel tip de manipulare care folosește metode sau pârghii ce nu mai pot fi analizate doar cu metodele științei, adunând sub această denumire practica unor personaje precum parapsihologul, preotul, vrăjitorul, ghicitorul, vrăciul, șamanul, exorcistul etc. De regulă, însă, vrăjitoria desemnează strict acele practici prin care se invocă ajutorul unor entități supramateriale, de cele mai multe ori malefice, entități care au capacitatea de intervenție și cărora li se oferă în schimb supunerea sau "sufletul" aceluia care solicită ajutorul.

⁹ Deși titlul acestui capitol, precum și unele exemplificări anterioare, ne-ar putea îndreptăți în acest sens, nu ne propunem realizarea unui manual cuprinzător de construcție a scenariilor de tip telenovelă. Vom evita, de asemenea, abordarea problematicei sexuale relevante din perspectiva manipulării, motivând aceasta prin faptul că nu putem concura pentru o mai bună înțelegere a acestui capitol al vieții private cu manuale sau seriale care beneficiază de avantajele incontestabile ale formatului multimedia.

¹⁰ Aceste semnale au diferite grade de intensitate începând de la scăparea bastei, clipiri din gene sau arcurile soldurilor, până la declarații frontale. Tradiția plasează aluziile sau semnalele mai puțin directe în recuzita femeilor iar mesajele

explicite în arsenalul bărbaților.

¹¹ A manipula pe cineva este în esență echivalent cu a avea putere asupra cuiva. Problema apare atunci când puterea de a satisface nevoile cuiva se transformă în puterea de a dispune de acel cineva. Mitologia creștină ilustrează foarte clar acest tip de deturnare: dacă inițial Lucifer își exersa puterea de seducție în scopul de a-i învăța pe oameni să deosebească binele de rău, în cele din urmă ajunge să-și folosească abilitățile în scopul de a dispune de oameni. Omul politic este exemplul tipic de personaj supus unei astfel de ispite, iar dacă "îngerul luminii" nu a reușit să-i reziste, la ce ne-am putea aștepta de la un biet politician? Un rezumat foarte sugestiv al aceleiași situații îl reprezintă și unul din episoadele comice în care Benny Hill, ciocănind la o ușă pe care inițial era inscripționat cuvântul "THERAPIST" (terapeut), din cauza unui șurub prost înfiletat, ajunge să citească "THE RAPIST" (violatorul). Comentariul nostru se va opri deocamdată aici pentru că problematica manipulării în exercitarea profesiilor liberale se va bucura de un paragraf special.

¹² "Începător" este doar un fel de a spune câtă vreme fiecare experiență erotică semnificativă din viața unui individ se diferențiază net de cele anterioare, iar ceea ce este semnificativ într-o astfel de experiență ține mai mult de culoare decât de tiparul în care intră acea culoare. De aceea, răsfoind tratate sau dicționare de psihologie sau chiar de psihiatrie puteți constata cu ușurință că paragrafele sau capitolele referitoare la dragoste sunt atinse de diletanțism sau, în orice caz, pare că le lipsește ceva esențial, pericol de care autorul acestui referat este perfect conștient.

¹³ A nu se înțelege prin aceasta că nu există nici un dubiu privind superioritatea etică a lui Don Quijote în fața lui Don Juan.

¹⁴ Referindu-ne la erotism nu am folosit noțiuni precum "schimb energetic" sau "fuziune energetică", reducând rolul unuia dintre parteneri în raport cu celălalt la acela de simplu "catalizator". Construind ecuația erotică în vechea tradiție a filozofiei lui Platon, am încercat să evităm riscul de a ne plasa definitiv în teritoriul kitsch-ului, depășind granița dintre psihologie și parapsihologie. Al doilea motiv este acela că o asemenea abordare reliefează cel mai bine tema manipulării.

¹⁵ Arta este un bun modulator al combustiei erotice, putând potența acest proces în momente de randament scăzut, având în același timp capacitatea de a asigura arderea completă în fazele terminale.

¹⁶ Este vorba de călugărul din filmul "Primăvara, vara, toamna, iarna ... și primăvara" al regizorului sud-coreean Ki-duk Kim.

¹⁷ Ne referim la scriitoarea Marguerite Yourcenar și la lucrarea „Mishima sau viziunea Vidului”

¹⁸ Biblia, Evanghelia după Ioan, Cap.12,24, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982

Bibliografie

LARSON, C.U. *Persuasiunea, receptare și responsabilitate*, Editura Polirom, 2003

GARDNER, H. *Tratat de răzgândire*, Editura Alfa, Timișoara, 2006

STERE, E. *Din istoria doctrinelor morale*, Editura Polirom, 1998

DORON, R./PAROT, F. *Dicționar de psihologie*, Editura Humanitas, 1999

MOSCOVICI, S. *Psihologia socială a relațiilor cu celălalt*, Editura Polirom, 1998

SINGER, P. *Tratat de etică*, Editura Polirom, 2006

SARAMAGO, J. *Evanghelia după Isus Cristos*, Editura Polirom, 2003

DUȘKINA, M. *Psihologia influenței*, Editura Europress, 2009

OGNEV, I./RUSSEV, V. *Psihologia comunicării*, Editura Ideea Europeană, 2008

LIICEANU, G. *Despre seducție*, Editura Humanitas, 2008

HOLDEVICI, I. *Psihoterapii Scurte*, Editura Ceres, 2000